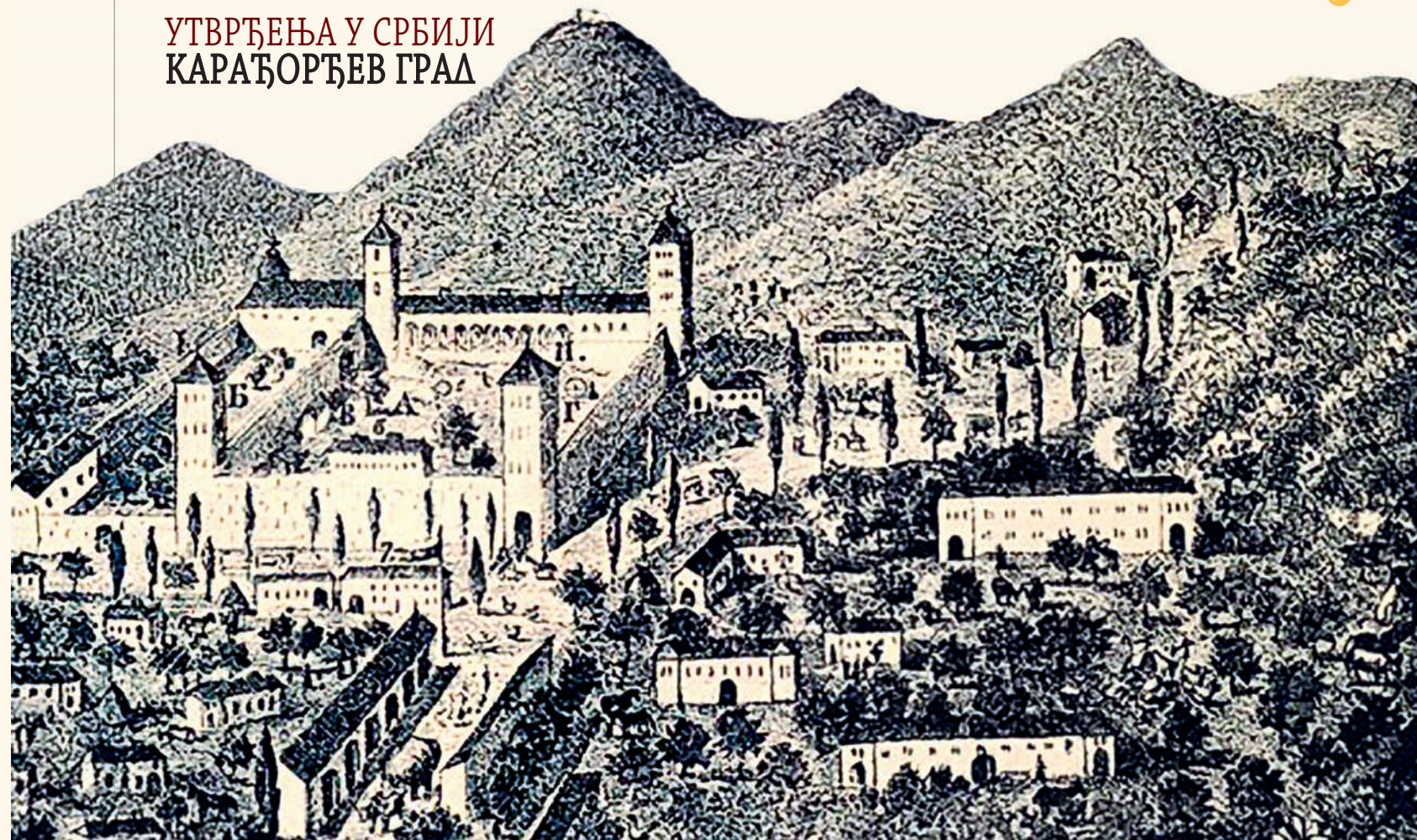

УТВРЂЕЊА У СРБИЈИ
КАРАЂОРЂЕВ ГРАД

УСТАНИЧКА ПРЕСТОНИЦА

К аменит крш узвишења био је прошаран кривим стаблима једне врсте храста кога су, управо због природно неправилног, рачвастог облика, мештани користили за оплен, односно дрвене делове на сељачким колима. Тако је узвишење и добило име Опленца.

Иако бројни посетиоци те лепе вароши хрле ка опленачком вису како би посетили велелепни краљевски маузолеј, Цркву Светог Ђорђа Победоносца, Топола има још пуно тога да покаже путнику намернику. Устанци, буне и ратови оставили су траг, а било да су то чиниле стране окупационе трупе и експедиције или династички мотиви-

сане наше војне јединице, понешто је увек у њој рушено, уништано, разношено... Неми, а најречитији сведоци такве историјске судбине вароши и њених знаменитости су и данас очувани, а делом и рестаурирани остаци старе Тополе и Карађорђевог града.

Изванредан географски положај места смештеног на падинама и у подножју Опленца, на стратешки важном укрштању београдског, крагујевачког, рудничког и шабачког друма, у окружењу шумадијских брежуљака и плодних пропанака Поморавља, створио је предуслове да град постане политичко-административни центар ослобођеног дела Србије за време војводе Карађорђа.

Звона огласила слободу Србије

Топола је почетни узлет доживела у време Првог српског устанка (1804–1813). Вођа те „српске револуције“, Ђорђе Петровић, рођен у оближњем селу Вишевцу, настањено се уочи устанка у непосредној близини вароши, у засеку Крћевац. Поставши велики вожд, Црни Ђорђе је од Тополе направио престоницу ослобођене Србије. Од некад утврђеног Карађорђевог града остали су само његов конак са кулом и црквени звоник, који је имао намену одбрамбене куле.

У периоду између 1811. и 1813. године сазидан је утврђени град опасан шанцем, са троспратним кулама и бедемима за непосредну одбрану Тополе. Унутар њега налазили су се породични и гостински конак, као и Црква Пресвете Богородице, познатија под именом Карађорђева црква. Њен звоник био је смештен у југоисточној кули тврђаве, а три звона, изливена у тополивници у Доњем граду Београдске тврђаве, прва су се огласила у слободној Србији.

Конак, који се у литератури назива и Карађорђев двор, простирао се од црквеног звоника (југоисточне одбрамбене куле) до куле која се налазила на југозападном темену утврђеног тополског града, чинећи његов јужни зид у дужини од 40 метара. Данас је сачуван део конака, у наставку југозападне куле, а део од око 17 мета-

Питом, плодан и валовит брежуљкасти рељеф централне Шумедије у свом средишту брижно чува историјску варош Тополу. Настала на падинама и у непосредној околини брега познатог под називом Мали Оплепац, варош се свила око неколико значајних историјских здања која сведоче о бурној и славној прошлости Србије.

ра, према црквеном звонику, нестало је приликом рушења тополског града 1877. године.

Подигнут по Карађорђевој замисли, баш као и цео комплекс градског утврђења, конак је 1811. године имао седам соба, трпезарију, сарачану (одају у којој је држана опрема за коње), пространи трем испред соба, а у подножју, што је диктирао благи пад терена, налазиле су се две подрумске просторије у које се улазило из трема оивиченог луковима. Подигнут као главна резиденција врховног војводе, конак је сазидан од камена, и повезан са југозападном градском кулом у чијим се зидовима, дебелим метар и по, налазе отвори за пушкарнице. Објекат је, уз извесне преправке, обновио Карађорђев син кнез Александар Први (1842–1858). Он је у њему радо одседао и посматрао народна весеља приређивана испред. А, по правилу, ту је проводио и највећу породичну светковину – славу Светог Климента, када су му долазили гости из читаве Србије.

Услед вишеструких рушења и разних преправки приликом обнављања, првобитни изглед конака делимично је нарушен. Данашњи изглед и ентеријер, са надзиданом кулом до висине коју је могла имати у време подизања, објекат је добио током реконструкције и конзервације коју је 1965. године обавио Завод за заштиту споменика културе СР Србије.

У конаку је отворена стална изложба личних војдових предмета и аутентично оружје из Првог српског устанка, међу којим је и оригинални Карађорђев топ познат под именом „аберадар“ (гласник). Недостаје десна ручка, коју је краљ Петар Први Велики Ослободилац (1903–1921) искористио као основу за крунидбене инсиг-

ДРВО ТОПОЛЕ НА РАСКРСНИЦИ

Стари назив Тополе био је Каменица, по речици која протиче уз сам обод данашњег града. Као Топола први пут се спомиње у званичним пописним документима аустријских картографа с почетка 18. века. Предање каже да је на самој раскрсници поменутих путева, где су се састајали и коначили многобројни трговачки путници, изникло и разгранало се велико дрво тополе чији је хлад пружао идеално одмориште. Убрзо је одредишна тачка код тополе прерасла и у назив читаве варошице.

није, желећи да симболично повеже своју владавину са славном владавином деде, војда Карађорђа.

Управо Карађорђево топ заузима посебно место у застакљеном трему конака, а сачуван је зачудо, јер је деценијама лежао на отвореном, на огради порте, уз Цркву Светог Ђорђа на Опленцу. То бронзано оруђе објављивало је важне вести народу уговореним сигналимa. На његовом задњем делу утиснуто је да је изливен у Тополивници у Београду 1812. године.

Карађорђу се дивио и Наполеон

Црква Пресвете Богородице, у народу позната као Карађорђева црква, једнобродна је грађевина са основом у облику уписаног крста. Грађена је од ломљеног камена, док је њен двосливни кров покривен ћерамидом. Уз западни портал подигнута је спратна кула звонара, такође од камена, која је истовремено служила и за одбрану. Полукружна и витка купола цркве прекривена је шиндром – плочама од храстовог дрвета. Купола је споља ортогонална, а изнутра полукружна. Црква делује прилично рустично, али се одликује изузетно складним пропорцијама. Споља је окречена у бело, а унутрашњост је богато осликана, па, са иконостасом у дуборезу, одаје утисак склади и префињености.

Центром утврђеног града доминира монументални споменик војду Карађорђу, дело истакнутог вајара Петра Палавичинија. Вођа српских устаника, који је уздрмао темеље турског царства у Европи, и коме се у погледу војне вештине дивио и сам Наполеон, није био писмен. Савременици, па и најљући непријатељи, указивали су му најдубље поштовање, а он лично изнад свега је уважавао и ценио школоване људе. Учени родољуби, попут Доситеја Обрадовића, долазили су му, пуни дивљења, на поклоњење. Разумљиво је отуда што је у свом утврђеном граду подигао школу, која је након слома устанка, уз друге грађевине, нестала.

Највероватније да се школа налазила у црквеној авлији, на темељима зграде у којој је данас Народна библиотека „Радоје Домановић“. Први писани помен о њеној градњи потиче из 1823. године. То је молба којом се Карађорђево устаник и писар, један од тада ретких писмених Тополаца, Милан Марковић, обратио кнезу Милошу Великом за позајмицу од сто гроша јер

су толико остали дужни мајсторима који су подигли школу у Тополи. Као што је црква обновљена, тако је, по свему судећи, и школа изнова дигнута на месту старе Карађорђево школе. Зграда је масивна, зидана ломљеним каменом, дебелих зидова, чији су подрумски отвори служили као пушкарнице. Изнад подрума су три просторије, у које се улази из дворишта, преко трема. У највећој просторији, до улице, била је учионица, а у преосталим двама стан за учитеља. У тој згради била је школа све до Првог светског рата.

До пре неколико година одолевала је зубу времена, мада поприлично руинирана, велика зграда такозване „гостилнице“, коју је преко пута западне стране тополског утврђења подигао кнез Александар Први. Та лепа грађе-

вина, зидана каменом и покривена ћерамидом, подигнута је у стилу најбољих друмских ханова плански постављаних на главним саобраћајницама ради прихвата и коначка путника, каравана и гостију. Но, с обзиром на резиденцијални карактер тополског града, „гостилница“ је имала придворску намену. Служила је у првом реду за одседање високих достојанственика, посетилаца и гостију кнеза Александра Првог. Овичена са источне и јужне стране дугим ходником, који се одликује снажним стубовима и лучним сводовима, она је,

поред две веће одаје за преноћиште (једна за мушкарце, а друга за жене са децом), имала пространу салу за боравак и обедовање, кујну, више помоћних просторија и стан за гостионичара. Трем је несумњиво омогућавао изузетно угодно одмарање и предах са отвореним видиком према утврђеном тополском граду, Карађорђевој конаку и шумовитом Опленцу. За време Другог светског рата окупатор је зграду користио као тамницу.

Касарна обновљена 2010. године

Као седиште војда Карађорђа, Топола је током Првог српског устанка била и средоточно место највише војне команде. У њој је била смештена и главна војна резерва оружја, муниције и барута, а, уз сталну војну посаду, увек је било војске на окупу. Кнез Александар Први обновио је здање касарне. То је била спратна грађевина, зидана каменом и покривена ћерамидом. Дуж целе источне стране постављен је спратни трем на седам дрвених стубова. Горњи трем, као прави оријентални доклат, омогућавао је изванредан поглед на Карађорђево град и Оплењак. У приземљу је била коњушница, а на спрату изнад ње пространа сала за кавалеристе. У мањим одајама у северозападном крилу касарне били су амурлук (просторија за смештај коњске опреме), соба за коњушара, остава, кујна и собе за старешине.

Од Тополске буне 1877. године, када је била изложена лицитационој продаји, Карађорђева касарна променила је више власника и имала различите употребне намене. У потпуности је обновљена 2010. године залагањем тадашњег управника Народне библиотеке Србије и управника Задужбине краља Петра Првог Миладина Гавриловића.

На раскршћу са кога се одвајају руднички, крагујевачки и шабачки друм, преко пута северозападне капије Карађорђевог града, налази се лепа и једноставна среска кућа зидана од чврстог материјала. Та зграда спада у ред најстаријих сачуваних објеката старе Тополе и посебно је вредна као архитектонски споменик тог времена. Уцртана је у приказу Тополе 1883. године и, после измене више власника, служила за становање све до 1988. године, када је спасена од рушења и стављена под заштиту, као архитектонски споменик целине старог градског језгра Тополе.

Нови успон за време кнеза Александра

После успона кнеза Милоша Великог (1815–1839. и 1858–1860) и „смакнућа” војда Карађорђа (у ноћи између 25. и 26. јула 1817), Топола је изгубила свој првобитни значај. Нове блиставе тренутке тај крај доживео је у време Карађорђевог сина кнеза Александра

(1842–1858) који је с посебном пажњом обновио очеве винограде и воћњаке на источним падинама Оплењца, подигавши себи пространу кућу и вински подрум. Обновљањем очеве задужбине, српски кнез Александар привукао је богатије и виђеније људе из краја, па се Топола убрзо развила у лепу варошицу са солидније грађеним кућама и дућанима.

Повратак Обреновића (који су владали Србијом све до 1903) на престо 1858. године означио је нови дуги период запуштености и стагнације тополског краја. Након погибије кнеза Михаила 1868. године, Намесни-

штво је Карађорђево град, као државно власништво, ставило на јавну лицитацију. Тополци и народ околних села успели су да сакупе новац и откупе Карађорђево цркву за своју црквену општину. Запуштени остаци Карађорђевог града, као упориште побуњеника након гушења анти-бреновићевске Тополске буне 1877. године, савњени су са земљом.

Доласком на српски престо Карађорђевог унука краља Петра Првог Великог Ослободиоца 1903. године, Топола бележи нови период процвата. Већ наредне године варошица је одвојена од села, чиме је постала самостална општина и трговачко-занатско насеље. Будући да је краљ своју отаџбину напустио као дете и у изгнанству

Топола - Карађорђевог Монаха са Црквом

проео четрдесет пет година, била је разумљива носталгија и осећање везаности за завичај. Убрзо се у потпуности посветио испуњењу своје жеље и аманета својих родитеља да се у Тополи изгради велики храм у коме би се сахрањивали сви Карађорђевићи. Посебну заслугу за подизање цркве имао је краљев блиски пријатељ, тадашњи управник Народне библиотеке Србије историчар академик Јован Н. Томић. Надвишени брежуљак Малог Оплењца био је као створен за остваривање животног сна. Тиме је крунисана богата градитељска делатност владара из династије Карађорђевић, коју је отпочео родоначелник владарске породице подижући утврђени град. ■

Дејан РИСТИЋ